

Michał Sarnowski

"Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики : формування і розвиток категорії оцінки", Тетяна Космеда, Львів 2000 : [recenzja]

Acta Polono-Ruthenica 7, 280-284

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

do której Zahnitko zaliczył m. in. tzw. mianownik tematu, a także parcellację, „powtórzenie leksykalne z syntaktycznym rozszerzeniem” oraz aktywizację i aktualizację zaimka *що*. Ostatni rozdział recenzowanej pracy dotyczy interpunkcji ukraińskiej. Po omówieniu etapów rozwojowych przestankowania autor krótko przedstawia teoretyczne zasady współczesnej punktuacji ukraińskiej.

Każdy z rozdziałów omawianej gramatyki teoretycznej mógłby stanowić osobną monografię, co tłumaczy precyzyjność i kondensację wykładu oraz dążenie autora do całościowego ogarnięcia tematu. Proponowane rozwiązania teoretyczne są wyraźnie skierowane ku przyszłości, stanowią doskonały punkt wyjścia do przyszłych dyskusji, polemik i roztrząsań. Postawa otwartości autora stanowi niezaprzeczalny walor recenzowanej książki.

Na uznanie zasługuje zastosowany aparat wydawniczy. Kończącą część monografii stanowi wykaz literatury (1025 pozycji) oraz indeksy: osobowy i rzeczowy.

Anatol Zahnitko z powodzeniem sprostał ambitnemu zadaniu, jakie postawił przed sobą, wykazał się niezwykle cenną intuicją językoznawczą, zdolnościami polemicznymi, a także celnością wypowiedzianych sądów, dzięki czemu stworzył dzieło odważne, nasycone najnowszymi teoriami i bogatym materiałem empirycznym. *Теоретична граматика української мови. Синтаксис* jest pracą nowocześnie (w sensie koncepcji i sposobu przedstawianych poglądów), a także dowodem erudycji A. Zahnitki, jego kompetencji i dojrzałości naukowej oraz daje doskonałe świadectwo donieckiej szkole lingwistycznej, która rozwija się pod jego patronatem.

Michał Sarnowski

Тетяна Космеда, *Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки*, Львів, ЛНУ ім. Івана Франка 2000, 349 s.

Pragmalingwistyka już od dawna jest stałą dziedziną dociekań naukowych Tatiany Kosmedy, młodej lingwistki ze Lwowa, która tej problematyce poświęciła całą serię wcześniejszych publikacji, w tym niektóre rozdziały swojej wcześniejszej monografii (*Очерки по функціональній лексикології*, Львов 1997. Współautorem tej książki jest F. Bacewicz. T. Kosmeda napisała część Wstępu oraz rozdział

„Функционально-семасиологическое исследование имён предметно-признаковой семантики”).

Recenzowana książka składa się z Przedmowy (pióra F. Bacewicza), Wstępu, czterech rozdziałów, wniosków końcowych, wykazu wykorzystanej literatury (324 pozycje), streszczeń (w języku rosyjskim i angielskim) oraz indeksu osobowego.

Autorka postawiła przed sobą ambitne zadanie naświetlenia kategorii aksjologicznych, które zawsze towarzyszyły poznawczej działalności człowieka, a dla językoznawców przez długi czas stanowiły dziedzinę badawczą prawie całkowicie marginalną. Za cel swojej monografii postawiła wieloaspektowe badania nad kategorią oceny w ujęciu synchronicznym i diachronicznym na polu składni, semantyki i pragmatyki oraz różnorodnych teorii aksjologicznych w szeroko rozumianej humanistyce, zaś obiektem swych dociekań uczyniła ocenę jako uniwersalną kategorię lingwistyki, przejawiającą się w postaci językowej i filozoficznej, strukturalistycznej i pragmasemantycznej.

W krótkim wstępie autorka uzasadniając sformułowanie tematu wskazuje na terminologiczne, metodologiczne i konceptualne zmiany w humanistyce i lingwistyce XX wieku, które narzucają badaczowi wymogi podejścia całościowego i kompleksowego. Kategorią gwarantującą właśnie takie holistyczne ogarnięcie problematyki sformułowanej w tytule monografii jest, jak słusznie podkreśla autorka, pojęcie językowego obrotu świata.

Rozdział I (Лінгвофілосо夫ська категорія оцінки в історичному аспекті) ma charakter teoretyczny. Autorka dokonuje krótkiego, lecz rzeczowego i kompetentnego przeglądu rozwoju aksjologicznych konstantów światowej i ukraińskiej myśli humanistycznej. W drugiej części rozdziału analizując poglądy na charakter i status kategorii oceny w nauce współczesnej koncentruje się na logiko-semantycznych i psychologicznych aspektach klasyfikacji typów ocen. Kosmeda przekonująco udowadnia, że ocena jako kategoria językowa i jednocześnie poznawcza jest w paradygmacie współczesnej humanistyki rozpatrywana nie tylko w planie ideologicznym (normy, wartości, zasady zachowania, normy moralne), ale i psychologicznym, tzn. jako zespół uświadamianych potrzeb, emocji i odczuć.

W rozdziale II (Стан вивчення категорії оцінки в сучасній лінгвістичній парадигмі) zaprezentowane zostały etapy studiów nad kategorią oceny w językoznawstwie ukraińskim oraz najważniejsze kierunki takich badań we współczesnej lingwistyce. W ocenie autorki stan

badzeń ukrainistycznych w tym zakresie nie jest jeszcze zadowalający: po okresie aktywnego opracowania kategorii oceny na płaszczyźnie leksykalnej, od lat siedemdziesiątych XX wieku badacze zwrócili się ku analizie funkcjonalnej, pozostawiając poza swoim zainteresowaniem badania tej kategorii na poziomie gramatycznym. (Na tym tle znacznie lepiej wypada dorobek lingwistyki rosyjskiej, która może poszczycić się szeregiem wybitnych prac, np. N. Arutiunowa, H. Wolf, W. Telija). W końcowej części rozdziału zaprezentowane zostały metody i aspekty współczesnych badań lingwistycznych ze szczególnym uwzględnieniem analizy konceptualnej w kontekście zmiany paradygmatu badawczego. Przytoczone przykłady analizy konceptów 'воля' i 'Петербург' należy uznać nie tylko za interesujące poznawczo, ale również za wzorcowe pod względem precyzji warsztatowej i dyscypliny badawczej. Analiza konceptualna stosowana w przypadku konceptów różnego typu (wyraz abstrakcyjny i nazwa własna) daje – jak słusznie zakłada autorka monografii – duże możliwości przedstawienia specyfiki wyrażenia kategorii oceny i spojrzenia na nią w całkowicie nowatorski sposób.

Rozdział III (Категорія оцінки у ракурсі мовленнєвих та міжмовних процесів) zawiera przemyślenia T. Kosmedy w zakresie problematyki denotatów i konotacji oraz „aksjosemantyki” (tzn. elementów semantycznych o funkcji aksjologicznej) w zastosowaniu do leksykalno-semantycznych ekwiwalentów ukraińskich i rosyjskich, a także podejmuje próbę ustalenia wzajemnych relacji między konotacją a kategorią oceny. Na osobne wyróżnienie w tym rozdziale zasługuje kompetentnie przedstawiona problematyka pragmalingwistyki pożyczek leksykalnych. Ten aspekt badań jest bardzo interesujący i w tym przypadku szczególnie ważny ze względu na bliskość genetyczną oraz językowe kontakty ukraińsko-rosyjskie, a także ze względu na przeprowadzaną na Ukrainie swoistą rewizję ocen statusu i funkcji wcześniejszych oddziaływań rosyjskich.

W rozdziale IV (Функціонально-комунікативний аналіз категорії оцінки) autorka przedstawiła funkcjonalne typy znaczenia leksykalnego słów z semantyką oceny, a także sposoby realizacji funkcji oceniającej we frazeologii, słowotwórcze aspekty semantyki słów tej klasy (w tym realizacje kategorii spieszczenia i znieważenia w języku ukraińskim i rosyjskim), charakter i znaczenie oceny wyrażanej różnymi częściami mowy i różnymi konstrukcjami syntaktycznymi. Końcowe paragrafy rozdziału podejmują niezwykle ważne z teoretycznego punktu widzenia

problemy relacji między kategorią oceny a modalnością oraz problematykę aktualizacji kategorii oceny w tekście (ocena jako kategoria tekstu).

W końcowych wnioskach autorka referuje najważniejsze wyniki swojej pracy i konstatuje, że pragmasemantyczna kategoria oceny staje się – podobnie jak modalność – atrybutem towarzyszącym każdemu tekstowi.

Recenzowana książka jest udaną próbą teoretycznej refleksji nad jednym z najważniejszych segmentów pragmatyki komunikacji międzyludzkiej, jaki stanowią aksjologiczne konstanty żywego języka. Autorka zademonstrowała doskonałą znajomość problematyki oraz prac zarówno lingwistycznych, jak i odnoszących się do innych działów humanistyki, wykazała się dużą kompetencją badawczą, a także dużą intuicją w rozwiązywaniu problemów praktycznych. Tatiana Kosmeda z postawionego przed sobą ambitnego zadania wywiązała się bez zastrzeżeń.

Praca, choć napisana po ukraińsku, nie ma charakteru stricte ukraińskiego, autorka nie stroni w niej ani od opracowań, ani od rosyjskiego materiału językowego (śmiało sięga również do przykładów polskich i innych), dzięki czemu monografia nabiera charakteru ogólniejszego, a przedsięwzięty w niej opis ma rzeczywiście charakter holistyczny, kompleksowy.

Szczególnie wartościowa i ciekawa – z punktu widzenia polskiego czytelnika – jest konsekwentnie przeprowadzona przez całą książkę „linia ukraińska”. Już w rozdziale I przedstawiając tło filozoficzne autorka wnikliwie analizuje poglądy działaczy ukraińskich co do pojęcia i statusu oceny, przedstawia myślicieli doby staroruskiej, akcentując z jednej strony ich mitologiczny bagaż ogólnosłowiański, z drugiej zaś podkreślając ich związki z antyczną filozofią grecką i późniejszą bizantyńską. Sporo wnikliwej uwagi poświęca dokonaniom profesorów Akademii Kijowsko-Mohylańskiej oraz dorobkowi H. Skoworody. Na tym tle przedstawiona jest problematyka ocen i wartościowania w spuściźnie naukowej wybitnych przedstawicieli XIX-wiecznej ukraińskiej szkoły filologicznej – I. Franko, O. Potebni i D. Owsianiko-Kulikowskiego. Poprzez porównywanie treści i ewolucji niektórych conceptów T. Kosmedzie udało się udowodnić, że problematyka aksjologiczna od dawna nie była obca nauce ukraińskiej, np. już Skoworoda doskonale zdawał sobie sprawę z pragmatycznej funkcji wielu słów. Pokazanie mało znanych faktów i rozdziałów z historii staroruskiej i ukraińskiej filozofii oraz myśli o języku jako narzędziu komunikacji i języku ukraińskim w szczególności we-

dle mojej oceny ma wartość samoistną i stanowi dodatkowy pozytywny atrybut recenzowanej książki.

Michał Sarnowski

Тетяна Космеда, *Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки*, Львів, ЛНУ ім. Івана Франка 2000, 349 s.

Autorka dokonuje analizy niezmiernie ważnej, ponadczasowej problematyki aksjologicznej, co jest tym istotniejsze, że w naszych nieprzewidywalnych czasach burzliwych transformacji moralność także staje się obiektem przewartościowań. T. Kosmeda analizuje w aspekcie lingwistycznym istotę, hierarchię i treści świata wartości końca XX wieku, uwzględniając także wymiar diachroniczny. Autorem przedmowy jest F. Vacewicz.

W rozdziale pierwszym, „Лінгвофілософська категорія оцінки в історичному аспекті”, autorka omawia wyczerpująco podstawy filozoficznego podejścia do zagadnienia wartości, uwzględniając w szerokim zakresie podstawową literaturę przedmiotu. Nie mniej cenne są jej przemyślenia dokonane na podstawie analizy lingwistycznej podstaw paradygmatu aksjologicznego (rozdział drugi, „Стан вивчення категорії оцінки у сучасній лінгвістичній парадигмі”). Należałoby podkreślić, że T. Kosmeda przywołuje bogaty materiał źródłowy ilustrujący i potwierdzający trafność jej sądów. W rozdziale trzecim, „Категорія оцінки у ракурсі мовленневих та міжмовних процесів”, kompetentnie i z dużym znawstwem przedmiotu wyodrębnia międzyjęzykowe kategorie wartości. Jednakże na szczególną uwagę zasługuje treść rozdziału czwartego, „Функціонально-комунікативний аналіз оцінки”. Kategoria wartości prezentowana jest tutaj wraz z wyodrębnieniem poszczególnych poziomów. O ile mi wiadomo, nikt w ten sposób nie badał wspomnianej problematyki.

Autorka recenzowanej książki rozwija przede wszystkim tak dzisiaj eksponowane spojrzenie pragmalingwistyczne. Wskazuje ono miejsce człowieka w świecie współczesnym oraz istotne problemy jego bytu.

Bardzo przekonujące jest zakończenie monografii („Висновки”), gdzie autorka w zwartej formie przedstawia te idee badawcze, które stanowią uzasadnienie dla wniosków wytyczających perspektywę badawczą.